

۱۰۵- چه تعداد از گاه‌شماری‌های زیر، از نوع خورشیدی با مبدأ دینی هستند؟

- «گاه‌شماری بابلی - گاه‌شماری مصری - گاه‌شماری رومی (مسیحی) - گاه‌شماری اسلامی - گاه‌شماری اوستایی - گاه‌شماری جلالی»
- ۴ (۱)   ۳ (۲)   ۱ (۳)   ۲ (۴)

۱۰۶- نقش رود نیل در شکل‌گیری و گسترش تمدن مصر باستان در کدام علم مورد بررسی قرار می‌گیرد؟

- ۱) علم تاریخ   ۲) جغرافیای تاریخی   ۳) جغرافیا   ۴) باستان‌شناسی

۱۰۷- کدام گزاره درست است؟ (علت → معلول)

- ۱) ابداع گاه‌شماری → تلاش مشترک دانشمندان ریاضیات، نجوم و فیزیک
 ۲) آگاهی از زمان روی دادن وقایع → دستیابی به درک منطقی و درستی از تاریخ
 ۳) اهمیت کرونولوژی در مطالعات تاریخی → تلاش مورخان برای توصیف رویدادها بر اساس زمان وقوعشان
 ۴) اهمیت یافتن نقشه‌های تاریخی → پیوند تاریخ و جغرافیا

سوالات ترکیبی

۱۰۸- بر اساس منابع ..... می‌توان گفت که هخامنشیان گاه‌شماری خود را از ..... اقتباس کرده بودند.

(+ درس ۷ دهم)

- ۱) دست اول - مصریان   ۲) نوشتاری ایرانی - بابلی‌ها   ۳) دست دوم - بابلی‌ها   ۴) نوشتاری غیرایرانی - مصریان

۱۰۹- در دوره ..... دین زرتشتی به عنوان دین رسمی اعلام و گاه‌شماری ..... در ایران رایج شد.

(+ درس ۱۴ دهم)

- ۱) هخامنشی - بابلی   ۲) ساسانی - اوستایی   ۳) ساسانی - بابلی   ۴) هخامنشی - اوستایی

۱۱۰- هرودت مورخ بزرگ یونانی در قرن ..... به منظور نگارش کتاب خود ..... .

(+ درس ۱ دهم)

- ۱) ششم قبل از میلاد - به عنوان منشی در خدمت شاهان و حاکمان بود و آنان را در مسافرت‌ها و جنگ‌ها همراهی می‌کرد.
 ۲) ششم میلادی - تمامی منابع، اسناد و مدارکی که درباره زندگی مردم در روزگاران گذشته وجود داشت را جمع‌آوری کرد.
 ۳) پنجم میلادی - نقش عوامل طبیعی و جغرافیایی را بر رویدادهای تاریخی مورد بررسی قرار داده است.
 ۴) پنجم قبل از میلاد - به مصر، فینیقیه و جاهای دیگر مسافرت کرده و از نزدیک شرایط طبیعی و اقلیمی آن سرزمین‌ها را بررسی نموده است.

سوالات تصویری

۱۱۱- با توجه به تصویر مقابل، چه تعداد از گزاره‌های زیر صحیح است؟

- الف) در نتیجه نیاز به زمان‌سنجی، انسان موفق به اختراع آن شد.
 ب) ابداع آن نتیجه تلاش مشترک دانشمندان ریاضیات، فیزیک و تاریخ است.
 ج) در گذشته، برای اندازه‌گیری دقیق زمان کاربرد داشته است.
 د) به منظور رصد خورشید، ماه و دیگر سیارگان و ستارگان اختراع شد.

- ۴ (۱)   ۳ (۲)   ۲ (۳)   ۱ (۴)

۱۱۲- نقاط A، B و C در نمودار خط زمان زیر منطبق بر چه سال‌هایی است؟

- ۱) ۳۶۰ ق.م - ۱۷۶ م - ۲۲۹ ق.م
 ۲) ۲۲۹ ق.م - ۴۶ م - ۱۲۹ ق.م
 ۳) ۲۲۹ ق.م - ۴۶ ق.م - ۱۲۹ م
 ۴) ۳۶۰ ق.م - ۱۷۶ م - ۷۶ ق.م

درس سوم: باستان‌شناسی؛ در جست‌وجوی میراث فرهنگی

سوالات خط به خط

۱۱۳- کدام گزینه تعریف درستی از «علم باستان‌شناسی» ارائه می‌دهد؟

- ۱) علم مطالعه مناطق و سرزمین‌های مختلف در گذشته و تأثیر محیط طبیعی و عوامل جغرافیایی بر رویدادهای تاریخی
 ۲) علم مطالعه جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها و جوامع در گذشته و تجزیه و تحلیل علل و نتایج افکار و اعمال گذشتگان
 ۳) علم گردآوری، نگهداری، مرمت و مطالعه آثار باستانی برای نمایش آن‌ها
 ۴) علم مطالعه و بررسی آثار باستانی و تاریخی به منظور شناخت فرهنگ و شیوه زندگی انسان‌ها و جوامع گذشته

۱۱۴- باستان‌شناس، کسی است که گذشته ..... و به‌ویژه ..... آن‌ها را در طول زمان و براساس ..... مورد تحلیل قرار می‌دهد.

- ۱) حکومت‌ها و تمدن‌های باستانی - سرگذشت سیاسی - آثار به‌جای مانده از بشر
- ۲) انسان و جامعه - تغییرات فرهنگی - آثار باقی‌مانده از بشر
- ۳) انسان - تاریخ اجتماعی - منابع مکتوب
- ۴) فرهنگی جوامع - شیوه زندگی - منابع مکتوب

۱۱۵- از نظر برخی از صاحب‌نظران هدف علم باستان‌شناسی چیست؟

- ۱) شناخت انسان و پژوهش در فرهنگ او
- ۲) شناخت آثار باستانی و طبقه‌بندی آن‌ها
- ۳) بررسی آثار باقی‌مانده از بشر
- ۴) کشف و استخراج آثار باستانی و تاریخی

۱۱۶- در قرن هجدهم میلادی چه عاملی موجب شد تا گامی مهم در جهت آغاز مطالعات باستان‌شناسی برداشته شود و مهم‌ترین فعالیت باستان‌شناسی در

این قرن کدام است؟

- ۱) علاقه پاپ و اشراف به گردآوری آثار هنری کهن - کاوش شهرهای رومی مانند پمپئی
- ۲) نگارش کتاب تاریخ هنر یونان باستان توسط وینکلمان - کاوش شهرهای رومی مانند پمپئی
- ۳) پیشرفت فنون علمی باستان‌شناسی - کشف تمدن بزرگ بین‌النهرین
- ۴) توجه جهانگردان به آثار متعلق به گذشته - کشف تمدن بزرگ بین‌النهرین

۱۱۷- منظور از «آثار باستانی و تاریخی» چیست؟

- ۱) همه آثاری که در زمان وقوع حادثه یا نزدیک‌ترین زمان به وقوع آن، نوشته شده‌اند
- ۲) الواح گلی، سنگ‌نوشته‌ها، سالنامه‌ها، کتاب‌های تاریخی و خدای‌نامه‌ها
- ۳) لایه‌های باستانی که از روی هم قرار گرفتن سکونتگاه‌های مردم در دوره‌های زمانی مختلف ایجاد شده‌اند
- ۴) تمامی اشیاء، ابزارها، بناها و مکان‌هایی که ساخته دست بشر و محصول اندیشه او هستند

۱۱۸- به جاهایی که باستان‌شناسان در آن آثار باستانی و تاریخی را مطالعه و کشف می‌کنند ..... گفته می‌شود که .....

- ۱) مکان باستانی - از نظر شکل و وسعت یکسان هستند.
- ۲) محوطه باستانی - برخی از آن‌ها چند هکتار وسعت دارند.
- ۳) تپه باستانی - به شناخت زندگی مردمان دوران پیش از تاریخ کمک می‌کنند.
- ۴) لایه باستانی - تعداد زیادی از آن‌ها در ایران شناسایی شده‌اند.

۱۱۹- بزرگ‌ترین محوطه‌های باستانی کدام است؟

- ۱) سکونتگاه‌های روستایی یا شهری مانند شهر سوخته در ایران
- ۲) نقش برجسته‌ها و سنگ‌نوشته‌های دیواره صخره‌ها
- ۳) گورستان‌ها و آرامگاه‌ها مانند آرامگاه توتنخامون در مصر
- ۴) غارها مانند غار لاسکو در فرانسه

۱۲۰- از جمله جذاب‌ترین و پربیننده‌ترین آثار موزه‌ای کدام‌اند؟

- ۱) تپه‌های باستانی
- ۲) اشیاء به‌دست آمده از داخل گورهای باستانی
- ۳) نقاشی‌های کشف‌شده از غارهای پیش از تاریخ
- ۴) بقایای شهرهای باستانی

۱۲۱- اشیاء به‌دست آمده از داخل گورهای باستانی اطلاعات ارزشمندی را درباره ..... ارائه می‌دهند.

- ۱) شیوه تدفین مردگان، اقتصاد، طبقات اجتماعی، وضعیت سیاسی و حکومتی تمدن‌های گذشته
- ۲) چگونگی شکل‌گیری و توسعه تمدن‌ها، وضعیت اقتصادی زندگی مردم و فرهنگ آن‌ها
- ۳) نظام اجتماعی، باورها، فرهنگ، وضعیت اقتصادی و میزان پیشرفت‌های فنی مردمان و جوامع گذشته
- ۴) نظام سیاسی، پیشرفت‌های علمی و معماری، قدرت نظامی و اقتصادی حکومت‌های گذشته

۱۲۲- کدام دسته از آثار تاریخی بر دیواره کوه‌ها و صخره‌ها قرار گرفته‌اند و در ایران، بیشتر این آثار در کدام استان‌ها واقع شده‌اند؟

- ۱) سنگ‌نوشته‌ها، نقش برجسته‌ها و گوردخمه‌ها - فارس، همدان و کرمانشاه
- ۲) غارها، گورستان‌ها و آرامگاه‌ها - سیستان، کرمان و فارس
- ۳) تپه‌های باستانی - سیستان، کرمان و فارس
- ۴) سکونتگاه‌های روستایی و شهری باستانی - فارس، همدان و کرمانشاه

۱۲۳- تپه‌های باستانی چگونه به‌وجود می‌آیند؟

- ۱) هنگامی که بناها و آثار باستانی تخریب شده و فرو بریزند.
- ۲) هنگامی که سکونتگاه‌های روستایی یا شهری در اثر زلزله یا آتشفشان در زیر خاک دفن شوند.
- ۳) وقتی که در دوره‌های زمانی مختلف به تناوب مردمانی در یک مکان سکونت نمایند.
- ۴) وقتی که شهرها یا سکونتگاه‌های مردم در پی هجوم اقوام بیگانه ویران و نابود شود.

۱۲۴- مراحل فعالیت باستان‌شناسی به ترتیب کدام است؟

- (۱) کشف و شناسایی - حفاری و استخراج - کاوش و تنظیم اطلاعات
 (۲) حفاری و کاوش - شناسایی و کشف - استخراج و تنظیم اطلاعات
 (۳) کشف و شناسایی - تنظیم اطلاعات - حفاری و استخراج
 (۴) کشف و شناسایی - کاوش و حفاری - استخراج و تنظیم اطلاعات

۱۲۵- نخستین گام از مراحل باستان‌شناسی، ..... است که برای این منظور .....

- (۱) کشف و شناسایی محوطه‌های باستانی - ابتدا نقشه بنای باستانی مورد نظر را مشخص می‌نمایند.
 (۲) شناسایی و کشف محوطه‌های باستانی - علاوه بر کتاب‌های تاریخی از ابزارها و فن‌آوری‌های جدید نیز استفاده می‌کنند.
 (۳) کاوش و حفاری - ابتدا نقشه بنای باستانی مورد نظر را مشخص می‌نمایند.
 (۴) حفاری و کاوش - علاوه بر کتاب‌های تاریخی از ابزارها و فن‌آوری‌های جدید نیز استفاده می‌کنند.

۱۲۶- کدام یک از موارد زیر از جمله منابع و ابزارهای مورد استفاده توسط باستان‌شناسان در مرحله کشف و شناسایی نمی‌باشد؟

- (۱) کتاب‌های تاریخی و سفرنامه‌ها
 (۲) روش‌های الکترومغناطیسی و سیستم اطلاعات جغرافیایی
 (۳) عکس‌های هوایی و تصاویر ماهواره‌ای
 (۴) تشعشعات حرارتی و شکافت هسته

(داخل ۹۸)

۱۲۷- کدام تمدن باستانی عظیم، در شرق کشور (استان کرمان) کشف گردید؟

- (۱) شهداد (۲) جیرفت (۳) شهر سوخته (۴) چغامیش

۱۲۸- کدام دسته از آثار باستانی زیر به راحتی برای باستان‌شناسان قابل شناسایی بوده‌اند؟

- (۱) تپه سیلک و تمدن جیرفت (۲) بقایای شهر پمپئی و شهر سوخته (۳) تخت جمشید و طاق بستان (۴) تپه سیلک و شهر سوخته

۱۲۹- اغلب آثار و بناهای تاریخی که به صورت اتفاقی شناسایی شده‌اند، طی چه فرآیندی به دست آمده‌اند؟

- (۱) اطلاعات تاریخی کتاب‌ها و سفرنامه‌ها
 (۲) حفاری‌های غیرقانونی و قاچاق گسترده آثار ارزشمند باستانی
 (۳) فعالیت‌های کشاورزی و عمرانی و یا بروز پدیده‌های طبیعی مانند سیل و زمین‌لرزه
 (۴) بهره‌گیری از فن‌آوری‌های جدید و استفاده از دستاوردهای سایر علوم

۱۳۰- چه تعداد از آثار باستانی زیر به طور اتفاقی از دل زمین نمایان شدند؟

«سنگ نوشته روزتا - تخت جمشید - بقایای شهر پمپئی - تمدن جیرفت - مردان نمکی زنجان - آرامگاه شی هوانگ‌تی»

- (۱) ۴ (۲) ۳ (۳) ۲ (۴) ۶

۱۳۱- کدام مرحله از فعالیت باستان‌شناسان نیازمند دانش، تجربه و دقت فراوان است؟ چرا؟

- (۱) کشف و شناسایی - زیرا بخش زیادی از آثار باستانی در زیر خاک و یا در اعماق دریاها قرار گرفته‌اند.
 (۲) کاوش و حفاری - زیرا با کوچک‌ترین اشتباه، آسیب بزرگی به آثار و بناهای تاریخی در حال کاوش وارد می‌شود.
 (۳) کاوش و حفاری - چون در این مرحله باستان‌شناس باید بتواند از روی آثار کشف‌شده تأثیرات فرهنگی تمدن‌های گوناگون را توضیح دهد.
 (۴) کشف و شناسایی - چون برای این منظور باید از دانش‌هایی چون شیمی، فیزیک، گیاه‌شناسی و زمین‌شناسی بهره گرفت.

۱۳۲- نخستین اقدامی که باستان‌شناسان در مرحله حفاری پس از برخورد با یک بنای تاریخی انجام می‌دهند، چیست؟

- (۱) مشخص کردن نقشه بنا
 (۲) عکس‌برداری و ثبت دقیق مشخصات بنا
 (۳) تعیین سن و قدمت بنا
 (۴) واگذاری ادامه تحقیقات به کارگاه‌ها و آزمایشگاه‌های مجهز

۱۳۳- باستان‌شناسان در مرحله کاوش و حفاری اگر به شیئی برخورد کنند، چه می‌کنند؟

- (۱) آن را از دل خاک بیرون آورده و پس از ثبت مشخصات، از آن عکاسی کرده و به آزمایشگاه‌های مجهز می‌سپارند.
 (۲) آن را از دل خاک بیرون آورده و پس از ثبت مشخصات به موزه می‌سپارند.
 (۳) ابتدا در همان وضعیت از آن عکس‌برداری کرده و تمام مشخصات آن را به طور دقیق ثبت می‌کنند و بعد از خاک بیرون آورده و به آزمایشگاه‌های مجهز می‌سپارند.
 (۴) نخست نقشه آن را مشخص کرده و قدمت آن را تعیین می‌کنند، سپس آن را از دل خاک بیرون می‌کشند.

۱۳۴- کدام گزینه درباره مرحله سوم از مراحل کار باستان‌شناسان نادرست است؟

- (۱) بررسی آثار یا بناهای باستانی به لحاظ قدمت، مواد و مصالح به کار رفته در آن‌ها و کاربردهایی که داشته‌اند
 (۲) ترسیم نقشه کلی بنا و بیرون آوردن و نمایان کردن آثاری که در دل خاک قرار گرفته‌اند
 (۳) مقایسه آثار و بناهای باستانی در زمان‌های مختلف برای درک بهتر پیشرفت‌های فنی، هنری و فرهنگی مردمان گذشته
 (۴) مقایسه آثار و بناهای باستانی سرزمین‌ها و تمدن‌های گوناگون برای شناخت روابط جوامع در گذشته و تأثیرات فرهنگی آن‌ها بر یکدیگر

۱۳۵- باستان‌شناسان از چه طریقی روابط جوامع گذشته و تأثیرات فرهنگی و اقتصادی آن‌ها بر یکدیگر را توضیح می‌دهند؟

- (۱) مقایسه آثار و بناهای باستانی در دوره‌های مختلف
- (۲) مقایسه آثار و بناهای باستانی سرزمین‌ها و تمدن‌های گوناگون
- (۳) مراجعه به کتاب‌های تاریخی و سفرنامه‌ها
- (۴) مطالعه نظام اجتماعی، باورها، فرهنگ و وضعیت اقتصادی جوامع گذشته

۱۳۶- هر یک از موارد زیر به ترتیب به کدام مرحله از کار باستان‌شناسان اشاره دارد؟

- (الف) مقایسه آثار و بناهای باستانی در زمان‌های مختلف
- (ب) عکس‌برداری و ثبت دقیق مشخصات آثار
- (ج) رجوع به کتاب‌های تاریخی و سفرنامه‌ها

- (۱) الف: کشف و شناسایی - ب: کاوش و حفاری - ج: استخراج و تنظیم اطلاعات
- (۲) الف: استخراج و تنظیم اطلاعات - ب: کشف و شناسایی - ج: کاوش و حفاری
- (۳) الف: کشف و شناسایی - ب: استخراج و تنظیم اطلاعات - ج: کاوش و حفاری
- (۴) الف: استخراج و تنظیم اطلاعات - ب: کاوش و حفاری - ج: کشف و شناسایی

۱۳۷- مرحله‌ای که باستان‌شناس قدمت، مواد و مصالح به کار رفته در آثار باستانی را بررسی می‌کند، کدام است و موزه شهر سن پترزبورگ روسیه چه نام دارد؟

- (۱) استخراج و تنظیم اطلاعات - متروپولیتن
- (۲) استخراج و تنظیم اطلاعات - آرمیتاژ
- (۳) شناسایی و کشف - آرمیتاژ
- (۴) شناسایی و کشف - متروپولیتن

۱۳۸- کدام گزینه در مورد تعیین قدمت آثار باستانی با استفاده از روش رادیو کربن نادرست است؟

- (۱) این روش یکی از معتبرترین روش‌های تاریخ‌گذاری است.
- (۲) برای تاریخ‌گذاری بناها و اشیای تا حداکثر ۷۵ هزار سال پیش به کار می‌رود.
- (۳) برای تعیین سن اشیایی چون زغال، استخوان، بقایای دانه‌های گیاهی، پوست و چرم استفاده می‌شود.
- (۴) برای تعیین قدمت تکه سفال‌ها استفاده می‌شود.

۱۳۹- برای تعیین قدمت صخره‌ها و فسیل‌هایی با بیش از دو میلیون سال از کدام روش استفاده می‌شود و از جمله علومی که برای این منظور از آن‌ها استفاده می‌شود، کدام‌اند؟

- (۱) رادیو کربن - فیزیک و شیمی
- (۲) رادیو کربن - فیزیک و باستان‌شناسی
- (۳) پتاسیم آرگون - شیمی و ریاضی
- (۴) پتاسیم آرگون - زمین‌شناسی و گیاه‌شناسی

۱۴۰- برای تعیین قدمت تکه سفال‌ها از کدام روش استفاده می‌شود؟

- (۱) رادیو کربن
- (۲) پتاسیم - آرگون
- (۳) تشعشع حرارتی
- (۴) شکافت هسته

۱۴۱- کدام گزینه از جمله کارکردهای موزه‌ها نیست؟

- (۱) گردآوری و نگهداری آثار باستانی
- (۲) تاریخ‌گذاری و تعیین سن آثار باستانی
- (۳) مرمت و مطالعه آثار باستانی
- (۴) گردآوری و نمایش آثار باستانی

(داخل ۹۱ - با تغییر)

۱۴۲- موزه ایران باستان در کدام شهر کشورمان قرار دارد؟

- (۱) اصفهان
- (۲) شیراز
- (۳) تهران
- (۴) همدان

۱۴۳- موزه‌های «آرمیتاژ»، «متروپولیتن» و «تولوز» به ترتیب، در کدام کشورها واقع شده‌اند؟

- (۱) روسیه - آمریکا - فرانسه
- (۲) فرانسه - روسیه - انگلستان
- (۳) روسیه - فرانسه - انگلستان
- (۴) انگلستان - فرانسه - آمریکا

۱۴۴- کدام گزینه درباره نام موزه‌ها و محل قرارگیری آن‌ها نادرست است؟

- (۱) لوور: پاریس
- (۲) متروپولیتن: نیویورک
- (۳) بریتانیا: لندن
- (۴) آرمیتاژ: پتروگراد

۱۴۵- باستان‌شناسان به چه منظور از نوشته‌های مورخان بهره می‌برند؟

- (۱) شناخت دوران بسیار طولانی پیش از تاریخ
- (۲) شناسایی، کشف و مطالعه آثار و مکان‌های باستانی
- (۳) شناخت ابعاد مختلف زندگی اجتماعی، اقتصادی، علمی، فرهنگی مردمان و جوامع گذشته
- (۴) معرفی میراث فرهنگی و تلاش برای مرمت و بازسازی آن

۱۴۶- عمده آگاهی‌ها و اطلاعاتی که تاکنون درباره زندگی انسان‌ها و جوامع دوران پیش از تاریخ به‌دست آمده، نتیجه چیست؟

- (۱) پژوهش در منابع مکتوب
- (۲) فعالیت تاریخ‌نگاران بزرگی چون هرودت
- (۳) تحقیقات علمی باستان‌شناسان
- (۴) پژوهش‌های تاریخی

۱۴۷- چه عاملی سبب شده تا بگویم باستان‌شناسی کمک شایانی به مطالعه دوره تاریخی زندگی بشر کرده است؟

- (۱) گستردگی دوره تاریخی و عدم امکان مطالعه تمام دوره‌های آن
 (۲) ناتوانی مورخان در تحلیل و تفسیر رویدادهای تاریخی
 (۳) کمبود منابع نوشتاری برای شناخت کامل این دوره خصوصاً اوایل آن
 (۴) کم‌کاری مورخان در زمینه بازسازی دقیق و درست رویدادهای تاریخی

۱۴۸- عمده اطلاعات منابع نوشتاری دوره تاریخی در چه زمینه‌هایی است؟

- (۱) رویدادهای سیاسی و نظامی و زندگی اجتماعی انسان‌ها و جوامع
 (۲) زندگی اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مردمان و جوامع مختلف
 (۳) چگونگی شکل‌گیری و توسعه تمدن‌ها و پیشرفت‌های آن‌ها
 (۴) رویدادهای سیاسی و نظامی و شرح اقدامات فرمانروایان

۱۴۹- کاوش‌های باستان‌شناسی در شناخت کدام ابعاد از زندگی جوامع مختلف در دوره تاریخی به مورخان کمک می‌کند؟

- (۱) سیاسی و نظامی (۲) اجتماعی و فرهنگی (۳) سیاسی و اقتصادی (۴) علمی و نظامی

(داخل ۹۹)

۱۵۰- باستان‌شناسان علاوه بر کشف و معرفی میراث فرهنگی بشر، کدام نقش مهم‌تری را برعهده داشتند؟

- (۱) تعیین سن آثار باستانی (۲) مرمت و نگهداری آثار کشف‌شده باستانی
 (۳) بررسی و شناخت دوران طولانی پیش از تاریخ (۴) کمک به شناسایی زندگی مردم در دوره‌های تاریخی

سوالات مفهومی

۱۵۱- چه تعداد از گزاره‌های زیر، محوطه باستانی به شمار می‌روند؟

- «تپه سیلک کاشان - معبد پارتنون - تخت جمشید - آرامگاه کوروش در پاسارگاد - کتیبه بیستون - طاق بستان کرمانشاه - موزه ملی ایران باستان»
 (۱) ۷ (۲) ۶ (۳) ۵ (۴) ۴

۱۵۲- کدام مورد از وظایف باستان‌شناس نمی‌باشد و بخش بسیاری از آگاهی‌های تاریخی، به‌ویژه درباره گذشته‌های دور، از چه طریقی به‌دست آمده است؟

- (۱) شناسایی مکان‌های تاریخی - ثبت اخبار توسط وقایع‌نگاران
 (۲) گردآوری ابزارهای قدیمی - حفاری‌های باستان‌شناسی
 (۳) پژوهش درباره اشیای قدیمی - ثبت اخبار توسط وقایع‌نگاران
 (۴) بررسی سرگذشت زندگی اجتماعی انسان - حفاری‌های باستان‌شناسی

۱۵۳- عبارت زیر به کدام مرحله از مراحل کار باستان‌شناسی اشاره دارد؟

«پژوهشگران با مقایسه نقش برجسته‌های تخت جمشید و بین‌النهرین دریافتند که سنگ تراشان در خدمت هخامنشیان، در آثار خود از نقش برجسته‌های آشوری الهام گرفته‌اند.»

- (۱) کشف و شناسایی (۲) کاوش و حفاری (۳) استخراج و تنظیم اطلاعات (۴) تعیین سن آثار باستانی

سوالات ترکیبی

۱۵۴- در دوران .....، توجه جهانگردان و پژوهشگران به بقایای آثار متعلق به گذشته بیشتر شد، در آن زمان .....

(+ درس ۲ دهم)

- (۱) جدید - برخی از اشراف و پاپ‌ها به گردآوری آثار هنری کهن پرداختند.
 (۲) میانه - مورخ آلمانی با نگارش کتاب «تاریخ هنر یونان باستان» گام مهمی در جهت آغاز مطالعات باستان‌شناسی برداشت.
 (۳) جدید - فعالیت‌های باستان‌شناسی در مناطق وسیعی از جهان گسترش یافت.
 (۴) میانه - فن‌آوری‌های جدید کاوش، موجب پیشرفت تدریجی فنون علمی باستان‌شناسی گردید.

(+ درس ۸ دهم)

۱۵۵- از جمله محوطه‌های باستانی با چندین هکتار وسعت، می‌توان به ..... اشاره کرد که .....

- (۱) آرامگاه توتنخامون در مصر - اطلاعات ارزشمندی از نظام اجتماعی، باورها و فرهنگ مردم مصر باستان به‌دست می‌دهد.
 (۲) شهر سوخته در ایران - در مصب رود هیرمند و در کنار دریاچه‌ی هامون در استان سیستان قرار گرفته است.
 (۳) تپه‌های باستانی - تاکنون تعداد زیادی از آن‌ها در ایران شناسایی شده‌اند.
 (۴) نقش‌برجسته نقش رستم - در مرودشت استان فارس واقع شده است.

(+ درس ۶ دهم)

۱۵۶- کدام شهر باستانی در سال ۱۷۴۸ میلادی از زیر خاکسترهای آتشفشانی بیرون کشیده شد و این شهر مربوط به کدام تمدن است؟

- (۱) تروا - روم باستان (۲) پمپئی - یونان باستان (۳) تروا - یونان باستان (۴) پمپئی - روم باستان

(+ درس ۵ دهم)

۱۵۷- هشت هزار مجسمه سرباز چینی که از آرامگاه شی‌هوانگ‌تی یکی از فرمانروایان سلسله ..... به‌دست آمده، .....

- (۱) چه‌این - به‌طور اتفاقی توسط تعدادی از کشاورزان چینی که مشغول کندن چاه بودند، کشف شد.
 (۲) چه‌این - در پی حادثه طبیعی زلزله از دل زمین نمایان شد.
 (۳) هان - توسط باستان‌شناسان و با کمک ابزارهایی چون پهپاد شناسایی شد.
 (۴) هان - در پی حفاری‌های غیرقانونی گروهی از قاچاق‌چیان آثار باستانی کشف شد.

(+ درس ۷ دهم)

۱۵۸- کاوش‌های باستان‌شناسی در شناخت کدام تمدن‌های ایرانی نقش مهمی داشته‌اند؟

- (۱) مادها و ساسانیان (۲) ایلام و هخامنشیان (۳) اشکانیان و ساسانیان (۴) اشکانیان و سلوکیان

(+ درس ۸ دهم)

۱۵۹- کدام یک از آثار باستانی زیر به صورت اتفاقی کشف شدند؟

- (۱) تخت جمشید و طاق بستان (۲) مردان نمکی زجان و معبد چغازنبیل
(۳) تمدن جیرفت و شهر سوخته (۴) نقش رستم و کتیبه بیستون

(+ درس ۴ دهم)

۱۶۰- برای تعیین قدمت ابزارهای کشاورزی مربوط به دوران نوسنگی از چه روشی می‌توان استفاده کرد؟

- (۱) رادیو کربن (۲) پتاسیم - آرگون (۳) تشعشع حرارتی (۴) شمارش حلقه‌های درخت

سوالات تصویری

۱۶۱- تصویر مقابل، ..... است که .....

- (۱) شهر سوخته در ایران - به عنوان یکی از سکونتگاه‌های باستانی، چندین هکتار وسعت دارد.
(۲) بقایای شهر پمپئی - توسط باستان‌شناسان از زیر خاکسترهای آتشفشان بیرون کشیده شد.
(۳) ویرانه‌های تخت جمشید - مربوط به دوره هخامنشیان است.
(۴) بقایای کاخ‌های ساسانی - در استان فارس شناسایی و کشف شد.

۱۶۲- با توجه به تصویر مقابل کدام گزینه نادرست است؟

- (۱) برخی از محوطه‌های باستانی، سکونتگاه‌های شهری یا روستایی هستند که چندین هکتار وسعت دارند.
(۲) بقایای شهر پمپئی در ایتالیا توسط باستان‌شناسان از زیر خاکسترهای آتشفشان بیرون کشیده شد.
(۳) این نوع از محوطه‌ها در نتیجه زندگی و سکونت مردم در دوره‌های مختلف در یک مکان ایجاد شده‌اند.
(۴) با کاوش در این محوطه تاریخی، در قرن هجدهم، باستان‌شناسی علمی رو به تکامل نهاد.

۱۶۳- نقاشی روبه‌رو مربوط به کدام غار و در کدام کشور است؟

- (۱) آلتامیرا - اسپانیا
(۲) لاسکو - فرانسه
(۳) آلتامیرا - فرانسه
(۴) لاسکو - اسپانیا

۱۶۴- تصویر مقابل، کدام محوطه تاریخی را نشان می‌دهد، در کدام استان قرار دارد و به چه لحاظ حائز اهمیت است؟

- (۱) نقش رستم - کرمانشاه - غارها و آرامگاه‌های باستانی
(۲) طاق بستان - فارس - سنگ‌نوشته‌ها، نقش برجسته‌ها و گوردخمه‌ها
(۳) نقش رستم - فارس - سنگ‌نوشته‌ها، نقش برجسته‌ها و گوردخمه‌ها
(۴) طاق بستان - کرمانشاه - غارها و آرامگاه‌های باستانی

۱۶۵- محوطه باستانی روبه‌رو در کجا واقع شده و کدام توضیح در مورد این‌گونه محوطه‌ها صحیح است؟

- (۱) جیرفت - بر دیواره‌های کوه‌ها و صخره‌ها نقش بسته‌اند و گوشه‌ای از فرهنگ کهن ایرانی را به نمایش می‌گذارند.
(۲) مرو دشت - اطلاعات ارزشمندی از زندگی مردمان پیش از تاریخ به دست می‌دهند.
(۳) مرو دشت - سکونتگاه‌های شهری یا روستایی هستند که چند هکتار وسعت دارند.
(۴) جیرفت - هنگامی که در دوره‌های زمانی مختلف به تناوب مردمانی در یک مکان سکونت نمایند، ایجاد می‌شوند.

۱۶۶- وسیله‌ای که در تصویر مقابل می‌بینید در کدام مرحله از کار باستان‌شناسان به کمک آن‌ها می‌آید؟

- (۱) شناسایی و کشف
(۲) کاوش و حفاری
(۳) استخراج و تنظیم اطلاعات
(۴) تعیین سن آثار باستانی

۱۶۷- کدام گزینه در مورد تصویر مقابل نادرست است؟

- ۱) سنگ‌نوشته روزتا مربوط به تمدن مصر باستان است.
  - ۲) به‌طور اتفاقی توسط سربازان فرانسوی کشف شد.
  - ۳) در آن، یک مطلب به سه خط هیروگلیف، دموتیک و رومی نوشته شده است.
  - ۴) کشف آن مربوط به زمان ناپلئون و اشغال مصر توسط فرانسویان است.
- ۱۶۸- تصویر مقابل، بیانگر ..... مرحله از مراحل کار باستان‌شناسی است که .....

- ۱) اولین - نیاز به تجربه و دقت فراوان دارد.
- ۲) اولین - به منظور کشف و شناسایی مکان‌ها و محوطه‌های باستانی صورت می‌گیرد.
- ۳) دومین - برای بیرون آوردن آثاری است که در دل خاک قرار گرفته‌اند.
- ۴) دومین - در آن مصالح و مواد به کار رفته در آثار باستانی مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

درس چهارم: پیدایش تمدن؛ بین‌النهرین و مصر

سوالات خط به خط

۱۶۹- ملاک تقسیم‌بندی گذشته بشر به دوره پیش از تاریخ و دوره تاریخی چیست؟

- ۱) اختراع خط و گسترش تمدن
- ۲) کشف آتش و استفاده از آن
- ۳) ابداع کشاورزی و یکجانشینی
- ۴) ابداع چرخ سفالگری و تولید ظروف سفالی

۱۷۰- باستان‌شناسان مراحل زندگی انسان‌های پیش از تاریخ را بر چه اساس تقسیم‌بندی کرده‌اند؟

- ۱) رویدادهای مهم و سرنوشت‌ساز در زندگی انسان
- ۲) نوع اقتصاد معیشتی و ابزارهای متناسب با آن
- ۳) روند تکامل زندگی بشر از کوچ‌نشینی تا یکجانشینی
- ۴) چگونگی پیدایش و تکامل تمدن‌های باستانی

۱۷۱- براساس شواهد باستان‌شناسی نخستین انسان‌واره‌ها کی و در کجا می‌زیستند؟

- ۱) پنج میلیون سال پیش - غارهای اروپا و آسیا
- ۲) چهار میلیون سال پیش - غارهای اروپا و آسیا
- ۳) پنج میلیون سال قبل - علفزارهای آفریقا
- ۴) چهار میلیون سال قبل - علفزارهای آفریقا

۱۷۲- طولانی‌ترین دوره زندگی انسان کدام دوره است و آگاهی‌های ما از این دوره متکی بر چیست؟

- ۱) دوره پیش از تاریخ - کاوش‌های باستان‌شناسی
- ۲) دوره تاریخی - آثار باستانی
- ۳) دوره گردآوری خوراک - نقاشی‌های غارها
- ۴) دوره تولید خوراک - ابزارهای به‌دست آمده

۱۷۳- کدام دوره از زندگی بشر تا چندین میلیون سال دوام آورد و تغییر و تحول در آن بسیار کند و محدود بود؟

- ۱) دوره یکجانشینی و سکونت
- ۲) دوره گردآوری خوراک
- ۳) دوره تولید خوراک
- ۴) دوره تاریخی

۱۷۴- شیوه‌ای از زندگی که انسان‌های اولیه در دوره گردآوری خوراک پدید آوردند، بر چه اساسی استوار بود؟

- ۱) رام کردن جانوران، کشت غلات و گردآوری دانه و میوه
- ۲) شکار جانوران، کشت غلات و رام کردن جانوران
- ۳) شکار جانوران، گردآوری دانه و میوه و ریشه گیاهان و درختان
- ۴) ساخت ابزارهای سنگی، شکار جانوران و کشت دانه

۱۷۵- به ترتیب وظایف مردان و زنان در دوره گردآوری خوراک چه بود؟

- ۱) بقایای دانه‌های گیاهی و میوه درختان را گردآوری می‌کردند - کلبه‌هایی از شاخ و برگ درخت و گیاهان می‌ساختند.
- ۲) از سنگ و چوب ابزار می‌ساختند - مسئولیت ساخت ظروف سفالی و تولید پارچه را به عهده داشتند.
- ۳) در دسته‌های کوچک به شکار می‌رفتند - بقایای خوردنی گیاهان و میوه درختان را جمع‌آوری می‌کردند.
- ۴) گندم و جو کشت می‌کردند - به رام کردن جانوران می‌پرداختند.

۱۷۶- اصلی‌ترین ماده‌ای که انسان‌های نخستین از آن برای ساخت ابزار استفاده می‌کردند، چه بود و برای حفظ جان خود از چه چیزی بهره می‌بردند؟

- ۱) سنگ - ابزارهایی چون زوبین و تبر
- ۲) چوب و استخوان - پناهگاه‌های طبیعی مانند غارها و کلبه‌های اولیه
- ۳) سنگ - پناهگاه‌های طبیعی مانند غارها و کلبه‌های اولیه
- ۴) چوب و استخوان - ابزارهایی چون زوبین و تبر

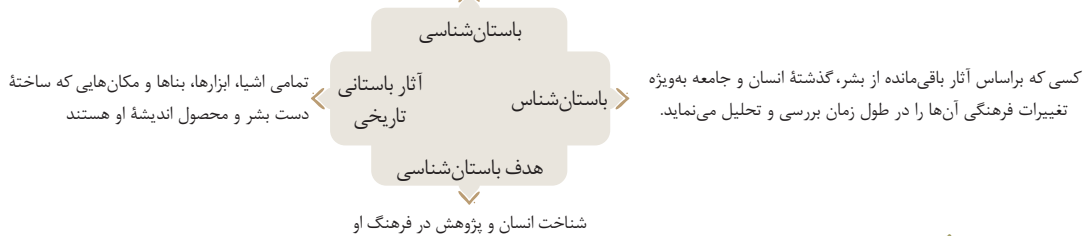
۱۷۷- چه عاملی در اواخر دوره گردآوری خوراک موجب تکامل توانایی بشر در سخن گفتن و اندیشیدن شد و پیامد آن چه بود؟

- ۱) نیاز به حفظ جان خود - ساخت ابزارها
- ۲) نیاز به نشان دادن احساس و اندیشه خود - ابداع خط
- ۳) نیاز به استفاده از تجربیات دیگران - یکجانشینی
- ۴) نیاز به برقراری ارتباط در شکارهای گروهی - ابداع هنر نقاشی

باستان‌شناسی چیست؟

علمی است که آثار باستانی و تاریخی را به منظور شناخت فرهنگ و شیوه زندگی انسان‌ها و جوامع گذشته مطالعه و بررسی می‌کند.

مکان یا محوطه باستانی

جایی که باستان‌شناسان در آنجا آثار باستانی و تاریخی را مطالعه و در مواردی کشف می‌کنند. مکان‌های باستانی از نظر شکل و وسعت متفاوت‌اند.

برخی از آن‌ها سکونتگاه‌های شهری یا روستایی هستند که چند هکتار وسعت دارند. شهر سوخته در ایران و شهر پمپئی در ایتالیا

غارها، گورستان‌ها و آرامگاه‌ها نیز از جمله مکان‌های باستانی مورد توجه و علاقه باستان‌شناسان هستند.

اشیای به‌دست آمده از داخل گورهای باستانی که در موزه‌های جهان به نمایش گذاشته شده‌اند، از جذاب‌ترین و پربیننده‌ترین آثار موزه‌ای هستند.

اشیای داخل گورها، شیوه تدفین مردگان، معماری و مصالح آرامگاه‌ها اطلاعات ارزنده‌ای درباره نظام اجتماعی، باورها، فرهنگ، وضعیت اقتصادی و میزان پیشرفت‌های فنی مردمان و جوامع گذشته ارائه می‌دهند.

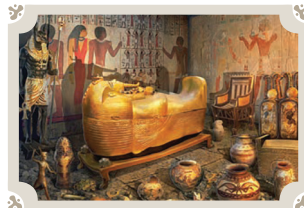
نقاشی‌ها و اشیای کشف‌شده از غارها منبع ارزشمندی برای مطالعه و شناخت زندگی مردمان دوران پیش از تاریخ به شمار می‌روند.

غار لاسکو - فرانسه

بقایای شهر پمپئی در ایتالیا که توسط باستان‌شناسان از زیر خاکسترهای آتشفشان بیرون کشیده شد.

آرامگاه توتنخامون فرعون مصر

مقبره‌ها و نقش‌برجسته‌های نقش رستم - مرودشت - استان فارس

برخی آثار تاریخی بر سینه کوه‌ها و صخره‌ها کنده شده‌اند.

در گوشه و کنار ایران به‌ویژه در فارس، همدان، کرمانشاه

سنگ‌نوشته‌ها، نقش‌برجسته‌ها و گوردخمه‌های متعددی بر

دیواره کوه‌ها و صخره‌ها نقش بسته‌اند و گوشه‌ای از فرهنگ و

تمدن کهن ایرانی را به نمایش گذارده‌اند.

از مکان‌های مهم باستان‌شناختی به‌شمار می‌روند.
 تپه‌های باستانی } هنگامی که در دوره‌های زمانی مختلف به تناوب مردمانی در یک مکان سکونت کنند، به تدریج چند لایه باستانی روی هم قرار می‌گیرند.
 } شمار زیادی از این تپه‌ها در ایران شناسایی شده‌اند.

مراحل کار باستان‌شناسان

شناسایی و کشف

نخستین گام باستان‌شناسان شناسایی و کشف مکان‌ها و محوطه‌های باستانی و تاریخی است. آثار باستانی از نظر شناسایی و کشف: ۱) بر روی سطح زمین قرار داشته و به آسانی قابل شناسایی هستند؛ مثل تخت جمشید و طاق بستان ۲) در زیر خاک و یا در اعماق دریاها و رودخانه‌ها قرار گرفته‌اند.

باستان‌شناسان برای کشف آثار باستانی و تاریخی علاوه بر رجوع به کتاب‌های تاریخی، سفرنامه‌ها و... از ابزارها و فناوری‌های جدید که قابلیت زیادی در نقشه‌برداری، کشف و بازسازی دقیق محوطه‌ها و آثار باستانی دارند، استفاده می‌کنند. مانند: پهپادها، رادارها، عکس‌های هوایی، تصاویر ماهواره‌ای، روش‌های الکترومغناطیسی و سامانه اطلاعات جغرافیایی (GIS)

آرامگاه شی‌هوانگ‌تی، امپراتور چین باستان با ۸۰۰۰ مجسمه سرباز؛ این آرامگاه در سال ۱۹۷۴م. به طور اتفاقی توسط تعدادی از کشاورزان چینی که مشغول کندن چاه بودند، کشف شد.

سنگ‌نوشته مشهور روزتا که با خطوط مصر باستان (هیروگلیف و دموتیک) و نیز خط یونانی نگارش یافته، به‌طور اتفاقی توسط سربازان فرانسوی که در زمان ناپلئون مصر را اشغال کرده بودند، کشف شد.

تمدن عظیم جیرفت در استان کرمان

مردان نمکی زنجان

کشفیاتی که در ایران به صورت اتفاقی رخ داد
 کشفیات اتفاقی چگونه رخ می‌دهد؟

بروز پدیده‌های طبیعی: سیل، زمین‌لرزه و...

اغلب در نتیجه فعالیت‌های کشاورزی و عمرانی

حفاری

دومین گام فعالیت باستان‌شناسی برای بیرون آوردن و نمایان کردن آثاری است که در دل خاک قرار گرفته‌اند. از مراحل حساس کار باستان‌شناسان به‌شمار می‌رود نیازمند دانش، تجربه و دقت فراوان است و با کوچک‌ترین اشتباه، ممکن است آسیب بزرگی به آثار و بناهای تاریخی وارد شود.

نقشه بنا را مشخص می‌کنند.
 اقدامات باستان‌شناسان } اگر به شیئی برخورد کنند، در همان وضعیت از آن عکس می‌گیرند و تمام مشخصاتش را به‌طور دقیق ثبت می‌کنند.
 پس از حفاری و خاک‌برداری } اشیای تاریخی را از خاک بیرون می‌آورند.
 } در کارگاه‌ها و آزمایشگاه‌های مجهز ادامه تحقیقات را انجام می‌دهند.

استخراج و تنظیم اطلاعات

در این مرحله آثار یا بناهای باستانی کشف شده توسط باستان‌شناسان به لحاظ قدمت، مواد و مصالح به‌کار رفته در آن‌ها و کاربردهایی که داشته‌اند مورد بررسی و مطالعه قرار می‌گیرند.

با مقایسه آثار و بناهای باستانی در زمان‌های مختلف می‌کوشند تا سیر پیشرفت‌های فنی، هنری و فرهنگی مردمان گذشته را درک کنند.
 از طریق مقایسه آثار و بناهای باستانی سرزمین و تمدن‌های گوناگون روابط جوامع گذشته و تأثیرات فرهنگی و اقتصادی آن‌ها بریکدیگر را توضیح می‌دهند.

تعیین سن آثار باستانی

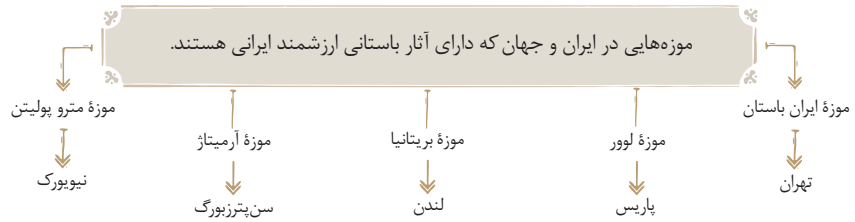
باستان‌شناسان برای تاریخ‌گذاری و تعیین سن آثار باستانی از روش‌های علمی پیشرفته مانند روش رادیوکربن و شیوه پیشرفته‌تری موسوم به پتاسیم - آرگون استفاده می‌کنند. در این روش‌ها از دانش‌هایی مانند شیمی، فیزیک، گیاه‌شناسی و زمین‌شناسی کمک گرفته می‌شود.

موزه‌ها، گنجینه‌های آثار باستانی

موزه‌ها، مهم‌ترین مکان برای گردآوری، نگهداری، مرمت، مطالعه و نمایش آثار باستانی هستند.

ابزارهای سنگی صیقل یافته مربوط به دوره نوسنگی - موزه تولوز فرانسه

باستان‌شناسی و تاریخ

باستان‌شناسی و علم تاریخ ارتباط تنگاتنگی با هم دارند.

از یک سو، باستان‌شناسان از نوشته‌های مورخان برای شناسایی، کشف و مطالعه آثار و مکان‌های باستانی بهره می‌برند. از سوی دیگر، نتایج کاوش‌های باستان‌شناسی، منبع ارزشمندی برای تحقیقات مورخان به شمار می‌رود. مطالعه و شناخت دوران بسیار طولانی پیش از تاریخ متکی به کاوش‌های باستان‌شناسی است. از این رو، بیشتر آگاهی و اطلاعاتی که تاکنون درباره زندگی انسان‌ها و جوامع دوران پیش از تاریخ به دست آمده حاصل تحقیقات علمی باستان‌شناسان است.

ابزارهای کشاورزی ساخته شده از شاخ گوزن، شرق اروپا، دوران نوسنگی

۱ منابع نوشتاری (مکتوب) برای شناخت کامل این دوره، مخصوصاً اوایل آن کافی نیست.

۲ عمده اطلاعات منابع نوشتاری، مربوط به رویدادهای سیاسی و نظامی و شرح اقدامات فرمانروایان است.

۱ و ۲ بنابرین باستان‌شناسی به مورخان کمک می‌کند که ابعاد اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی مردمان و جوامع تاریخی را بهتر بشناسند.

باستان‌شناسی کمک شایانی به مطالعه دوره‌های تاریخی زندگی بشر کرده است

باستان‌شناسی علاوه بر آنکه میراث فرهنگی بشر را کشف و معرفی کرده است، نقش مهم‌تری در مرمت و نگهداری این میراث‌گران بها دارد.

سیر پیدایش تمدن

یکی از مهم‌ترین تحولات زندگی بشر، پیدایش و گسترش تمدن است.

دوران طولانی از زندگی انسان با ظهور او در پهنه گیتی آغاز شد. دوره پیش از تاریخ تا اختراع خط و گسترش تمدن در حدود ۵۰۰۰ سال پیش به طول انجامید. آگاهی ما از این دوره متکی بر کاوش‌های باستان‌شناسی است.

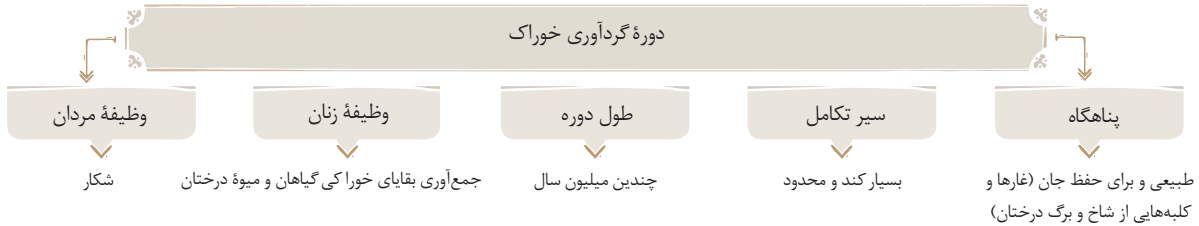
تقسیم‌بندی کلی گذشته بشر
دوره تاریخی

براساس شواهد باستان‌شناسی نخستین انسان واژه‌ها حدود ۴ میلیون سال پیش در علفزارهای آفریقا می‌زیستند و بعدها گروه‌هایی از آن‌ها به آسیا و اروپا کوچ کردند.

تقسیم‌بندی مراحل زندگی انسان‌های پیش از تاریخ براساس نوع اقتصاد معیشتی و ابزارهای متناسب با آن: دوره گردآوری خوراک و دوره تولید خوراک

دوره گردآوری خوراک

شیوه‌ای از زندگی که بر دوره‌گردی، شکار جانوران، گردآوری دانه، میوه و ریشه گیاهان و درختان برای تأمین خوراک استوار بود.

از اتفاقات مهم دوران پیش از تاریخ: آفروختن آتش و به‌کار گرفتن آن بود که تأثیر به‌سزایی بر زندگی انسان و ارتباط او با محیط گذاشت.

سنگ: اصلی‌ترین ماده‌ای که انسان‌های نخستین از آن برای ساخت ابزار استفاده می‌کردند.

در آغاز ابزارهای سنگی بسیار ساده و ابتدایی بودند، اما بشر در خلال صدها هزار و حتی چند میلیون سال بر مهارت خود در ساخت تیغه‌های سنگی افزود و توانست ابزارهایی مانند تبر، زوبین و کارد بسازد.

استخوان و چوب: از مواد دیگری که مردمان پیش از تاریخ از آن‌ها برای ابزارسازی استفاده می‌کردند.

انسان‌های نخستین در آغاز قادر به حرف زدن نبودند اما برای اینکه بتوانند به صورت گروهی به شکار بروند، باید به‌گونه‌ای با هم ارتباط برقرار می‌کردند به تدریج تا اواخر دوره گردآوری خوراک توانایی بشر در سخن گفتن و اندیشیدن تکامل یافت. **هنر نقاشی** را برای نشان دادن احساس و اندیشه خود به کار گرفت.

مطالعه وضعیت دین و به دلیل فقدان شواهد و مدارک بسیار دشوار است.

اعتقادات مردمان دوره گردآوری خوراک بررسی اعتقادات جوامع شکارگر کنونی } قبایله‌های سرخ پوست آمریکای جنوبی { بومیان استرالیا } باستان‌شناسان می‌کوشند از طریق } به معتقدات دینی انسان‌های نخستین پی ببرند.

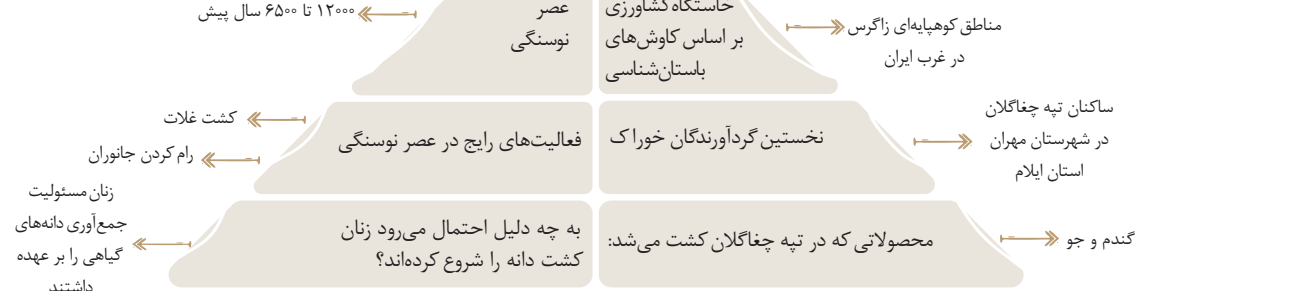
اعتقادات انسان‌های نخستین } ۱ اعتقاداتی که با مشکلات و مخاطرات زندگی آن‌ها مانند بیماری، مرگ، سیل، خشکسالی و... ارتباط داشته است. } ۲ اعتقاد به نیروهای مرموز و فراطبیعی که در نظر آنان نگاهدارنده زمین، آسمان و سراسر زندگی محسوب می‌شدند.

دوره تولید خوراک

از حدود ۱۲۰۰۰ سال پیش گروه‌هایی از مردمان گردآورنده خوراک با استفاده از تجربیات گذشته، شروع به کشت برخی گیاهان و اهلی ساختن حیوانات کردند و برای نخستین بار موفق به تولید خوراک شدند.

باستان‌شناسان درباره تقدم کشاورزی بر اهلی کردن حیوانات و یا بالعکس، نظریات متفاوتی دارند.

باستان‌شناسان مناطق مختلفی از کره زمین را به عنوان خاستگاه دیرینه کشاورزی معرفی کرده‌اند.

در عصر نوسنگی: ۱ انسان فن ساخت ابزارها و ظروف سنگی را ترقی داد ۲ با ابداع چرخ سفال اقدام به تولید ظروف گلی کرد ۳ با استفاده از پشم حیوانات موفق به تولید پارچه شد.

رویدادی مهم و سرنوشت‌ساز در زندگی انسان.

برخی باستان‌شناسان از آن با عنوان انقلاب کشاورزی یاد می‌کنند.

باستان‌شناسان اهمیت و تأثیر کشاورزی را در تاریخ بشر مانند انقلاب صنعتی در قرن ۱۸ م می‌دانند.

دست برداشتن انسان از دوره گردی → ایجاد نخستین روستاها به عنوان سکونتگاه‌های دائمی
 تولید اضافه بر نیاز → روی آوردن به فعالیت‌هایی غیر از تولید خوراک چون ابزارسازی، سفالگری، پارچه‌بافی و ... و تخصص
 پیدا کردن در این فعالیت‌ها
 مهم‌ترین پیامدهای کشاورزی
 نتیجه تولید مازاد بر نیاز محصولات → شروع و رونق داد و ستد میان روستاها و آشنایی مردمان مناطق مختلف با آداب و رسوم، مهارت‌ها و اندیشه‌های یکدیگر.

تمدن‌های نخستین

بین‌النهرین

به معنای سرزمین‌های میان دو رود دجله و فرات در کشور کنونی عراق.
 بین‌النهرین
 جغرافیای تمدن بین‌النهرین
 محدود به سرزمین‌های میان این دو رود نیست.
 شامل تمامی سرزمین‌های پست غرب فلات ایران می‌شود.

رودهای دجله و فرات از مناطق کوهستانی ترکیه و ارمنستان سرچشمه می‌گیرند و پس از طی کردن مسافتی طولانی در کشور عراق به هم می‌پیوندند. سپس با پیوستن به کارون در نزدیکی بندر خرمشهر، اروندرود را تشکیل می‌دهند و به سمت خلیج فارس جریان می‌یابند. رسوبات این رودها موجب به وجود آمدن دشت‌های حاصلخیزی شده که مهد یکی از کهن‌ترین تمدن‌ها بوده‌اند.

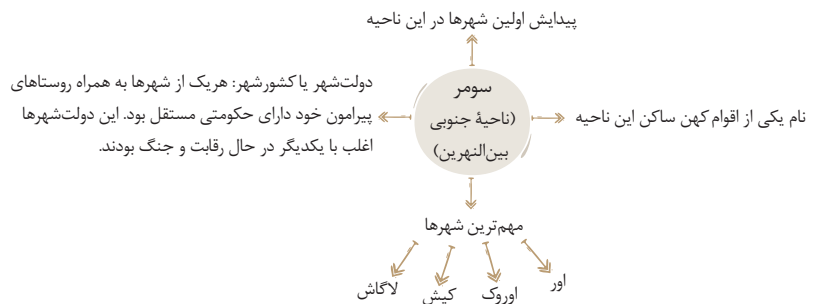
شکل‌گیری تمدن

کاوش‌های باستان‌شناسی در کشور عراق کنونی و جلگه خوزستان نشان می‌دهد: نخستین مراکز تمدنی در حدود ۳۵۰۰ ق.م در این مناطق شکل گرفته‌اند.
 کشاورزان کوهپایه‌های زاگرس برای اولین بار در دشت‌ها و جلگه‌های مجاور بین‌النهرین، شروع به کشاورزی کردند.

به دلیل کمبود بارندگی امکان کشت دیم وجود نداشت.
 ساکنان این منطقه با حفر آبراه‌ها و ایجاد آبگیرهای متعدد، زمین‌های وسیعی را در اطراف رودهای دجله و فرات به زیر کشت بردند.
 محصولات فراوان و مازاد نیاز تولید کردند.
 افزایش جمعیت و تولید مازاد بر خوراک موجب شد → روستاها گسترش پیدا کنند و نخستین شهرها در این منطقه پدید آیند.

لوح گلی یکی از فرمانروایان سومری در ۲۴۰۰ ق.م.
 درباره ساخت شهرها و حفر آبراه

موزائیک سنگی کشف شده از مقبره شاهی اور

پرستش خدایان متعدد

کوتاهی انسان در خدمت به خدایان سبب وقوع سیل، طوفان و خشکسالی می شود.

انسان برای خدمت به خدا خلق شده است.

اهدای قربانی و هدایا به پرستشگاهها

برپایی پرستشگاه برای خدایان هر شهر

هر شهر از آن خدایی است.

اعتقادات مردم میان رودان

کاهنان و کاهن اعظم: ۱) مطلع از دانش های عصر خود ۲) واسطه میان مردم و خدایان ۳) برخوردار از قدرت و ثروت فراوان ۴) در آغاز پیشوایی دینی را به همراه فرمانروایی سیاسی برعهده داشتند. ۵) سرانجام فرمانروایی سیاسی را از دست دادند زیرا فرماندهان نظامی قدرت را به دست گرفتند و حکومت را در خانواده خود موروثی کردند.

پیکره بز مفرغی کشف شده از گورستان شاهی شهر اور در سومر

صنعتگران سومری علاوه بر مهارت در سفالگری، در ساخت ابزارها و جنگ افزارهای مفرغین تبحر خوبی داشتند.

لوح های گلی فراوانی، به خط میخی و زبان سومری در بقایای شهرهای سومری کشف شده است.

به گمان برخی باستان شناسان، سومریان مخترع خط بوده اند و نخستین نوشته های جهان متعلق به آنان است.

برخی از لوح های گلی سومری حاوی آثار ادبی بلند مانند افسانه گیلگمش است.

اگد و بابل

سردیس مفرغی سارگن

در حدود ۲۴۰۰ ق.م، قوم اگد که در مرکز بین النهرین می زیست به فرماندهی سارگن بر کشورهای سومری مسلط شد.

سارگن سرتاسر بین النهرین را به زیر فرمان خود برد و امپراتوری بزرگی تشکیل داد که از سواحل شرقی دریای مدیترانه تا کوه های زاگرس امتداد داشت و تا دو قرن دوام آورد.

امپراتوری سارگن مردمان و اقوامی را که دارای اندیشه، آداب و رسوم، صنعت و هنر گوناگونی بودند، یکپارچه و متحد ساخت و موجب تبادل بیشتر فرهنگ و تمدن در بین النهرین شد.

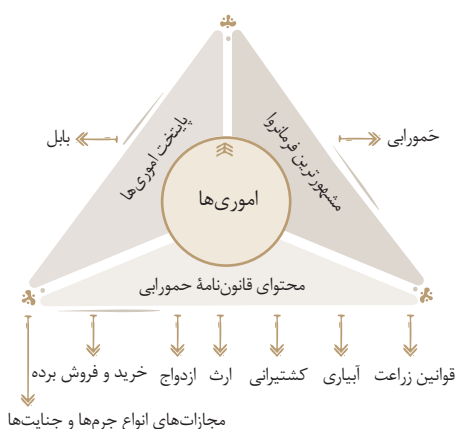
از حدود ۱۹۰۰ ق.م به تدریج قوم دیگری به نام آموری قدرت خود را در مرکز بین النهرین گسترش داد و سلسله ای تأسیس کرد که به بابل قدیم مشهور است.

اقدامات مهم حمورابی: ۱) اقدامات مهمی در زمینه کشورداری، کشاورزی و قانون گذاری انجام داد.

۲) مناطق وسیعی از بین النهرین را فتح و ضمیمه قلمرو خود کرد. ۳) تدوین قانون نامه ای که

نخستین سند قانون گذاری جهان به شمار می رود. ۴) شیوه حکومتی او مبتنی بر قدرت و اختیارات فراوان پادشاه و اطاعت کامل حاکمان ولایات از او، بود.

توجه حمورابی مقام پادشاهی را هدیه ای از جانب خداوند به خود می پنداشت.

داشتن موقعیت مناسب سیاسی و جغرافیایی

شهر بابل از مراکز بزرگ تجارت بین المللی در جهان باستان

برخورداری از ثروت و رفاه فراوان

پس از آن که حکومت بابل قدیم، دچار ضعف و زوال شد، آشوریان (قومی جنگجو در شمال بین النهرین) به قدرت رسیدند.

حکومت آشور با لشکرکشی های پیاپی به سرزمین های هم جوار (از جمله ایران) و غارت و ویران کردن آن ها بر قلمرو و ثروت خود افزودند.

میراث تمدن بین‌النهرین

ساکنان بین‌النهرین در چه زمینه‌هایی تمدن عظیم را پی‌ریزی کردند: سیاست، حکومت، قانون‌گذاری، معماری، شهرسازی، هنر، صنعت، خط
 تمدن بین‌النهرین بر کدام تمدن‌ها تأثیر داشت: تمدن ایران در زمان هخامنشیان و تمدن یونان باستان

لوح سنگی قانون‌نامه حمورابی موزه لوور پاریس

مهر استوانه‌ای مربوط به دوران آگد

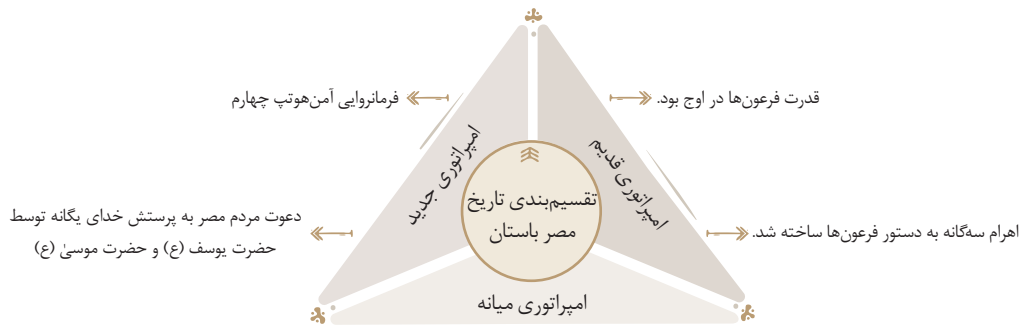
مصر، هدیه رود نیل

در مصر، جریان زندگی و تمدن به رود پرآب و طولیل نیل وابسته بود.

از دریاچه‌های آفریقای مرکزی به سمت شمال جاری می‌شود.
 به دریای مدیترانه می‌ریزد.

نیل
 آب نیل هر سال بر اثر ذوب شدن برف‌ها و باریدن باران‌های بهاری آرام آرام بالا می‌آید و سواحل پست را فرا می‌گیرد و کم‌کم فرو می‌نشیند
 لایه‌ای از رسوبات غنی برجای می‌گذارد و زمین‌های مرطوب را مستعد کشت و زرع می‌کند.

عواملی که مصر را از تهاجم خارجیان حفظ می‌کرد: وجود رود نیل، صحرای گرم در شرق و غرب، دریای مدیترانه در شمال، صخره‌های شمالی
 مصر اغلب از طریق شبه جزیره سینا در شمال شرق این کشور در معرض هجوم بیرونی قرار داشت و عاقبت، فاتحان از همین مسیر به آن سرزمین دست یافتند.

فرعون‌ها:

برای اداره امور کشور از وزیر یا شخصی به عنوان «کارگزار کل کشور» استفاده می‌کردند که مسئولیت اداره امور اداری و قضایی را بر عهده داشت.

فرعون از قدرت فوق‌العاده‌ای برخوردار بود و اعتبار زیادی در میان مردم داشت.

آن‌چه فرعون انجام می‌داد اراده خدایان بود و فرمان‌های او می‌بایست بدون چون و چرا اجرا شود.

پسر یا هر کدام از اعضای خانواده فرعون، حتی همسر او می‌توانست جانشین او شود.

مصریان باستان خدایان متعددی را می‌پرستیدند.

دین در مصر باستان
 مردم مصر خدایانشان را مهربان‌تر و دوستانه‌تر از خدایان سومری می‌پنداشتند. به این سبب که زندگی در اطراف نیل آسان‌تر و مطبوع‌تر از زندگی در کناره‌های دجله و فرات بود.

نام چندین هزار خدا در نوشته‌های مصری شناسایی شده است.

یکی از فرعون‌های دوره جدید بود.

آمن‌هوتپ چهارم
 یگانه‌پرستی را در شکل پرستش خدای خورشید ترویج کرد.

پس از مرگ او، کاهنان که نقش مهمی در فرهنگ مصر داشتند، دوباره پرستش چند خدایی را رایج کردند.

مصریان به زندگی بعد از مرگ باور داشتند و معتقد بودند روح پس از مرگ مدتی سرگردان می ماند و سپس به جسم انسان بازمی گردد. از این رو، اجساد فرعون ها را برای جلوگیری از فاسد شدن، مومیایی می کردند.

اساس زندگی در مصر باستان: کشاورزی / اکثریت جمعیت مصر: کشاورز

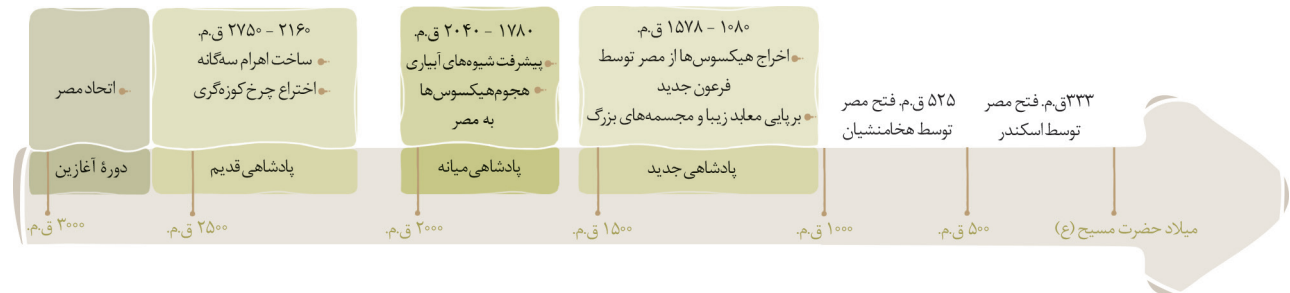
محصولاتی که در کشتزارهای اطراف نیل کشت می شد: گندم، جو، پنبه، دیگر میوه ها
کشتزارهای اطراف نیل متعلق به فرعون ها، کاهنان و مقام های حکومتی بود.

مردم مصر: ۱) صبور و فرمان بر بودند. ۲) توده های مردم علاوه بر پرداخت مالیات ناگزیر بودند در ساختن آرامگاه ها، کاخ ها و معابد و حضور در جنگ ها برای حکومت بیگاری نمایند. ۳) آموزه های دینی، آنان را به اطاعت بی چون و چرا از فرمان فرعون ها و مأموران او فرا می خواند.

ادبیات: یکی از دستاوردهای برجسته تمدن مصر، ابداع خط های هیروگلیف و دموتیک و کاغذ پاپیروس با استفاده از نی بود که امروزه تعدادی از پاپیروس ها که حاوی مطالب ادبی، دینی و شرح حال و اقدامات فراغنه است به جا مانده است.

هنر: شهرت تمدن مصر بیش از هر چیزی به خاطر بناهای باستانی (اهرام، معابد، کاخ ها) و مجسمه ها است.

ساخت بناهای عظیم در مصر نیازمند دانش و مهارت بالایی بود و بدون محاسبات دقیق هندسی و ریاضی انجام آن امکان پذیر نبود.

جلگه ها و دشت های پیرامون رود های بزرگ در هند و چین در جنوب و شرق آسیا زادگاه تمدن های کهنی بودند.

هند باستان

سرزمین پهناور هند دارای تاریخ و تمدن کهن و پر بار است.

هند باستان سرزمین پهناور و متنوع شامل: هندوستان، بنگلادش و بخش وسیعی از پاکستان امروزی بوده است.

تمدن دره سند

کاوش های باستان شناسی در اوایل قرن بیستم نشان داد حدود ۵ هزار سال پیش تمدن پیشرفته ای در کنار رود سند وجود داشته است.

دو شهر بزرگ و پر جمعیت در پاکستان امروزی { هاراپا } { موهنجودارو } مجهز به شبکه فاضلاب ۱) دارای بناهای عمومی مانند پرستشگاه، حمام، انبار غله ۲)

در فاصله بین دو شهر موهنجودارو و هاراپا، ده ها سکونتگاه ها کوچک تر از خاک بیرون آورده شد.

خصوصیات شهرهای تمدن درهٔ سند: ۱ طراحی خیابان‌ها و معابر با پهنای معین که یکدیگر را قطع می‌کردند ۲ ساختن شهرها براساس نقشهٔ دقیق و معماری تقریباً یکسان ۳ بنای ساختمان‌ها با معماری همسان و آجرهای به اندازهٔ مشخص

تمدن سند به کشاورزی متکی بود و ساکنان این منطقه در جلگه‌های آبرفتی و حاصلخیز اطراف رود سند به کشت محصولات می‌پرداختند. پرورش دام (گاومیش) می‌پرداختند.

صنعت در تمدن سند: ۱ سفالگری ۲ نساجی

وجود برخی اشیای متعلق به مراکز تمدنی ایران و بین‌النهرین در کشفیات موهنجودارو و هاراپا نشان می‌دهد این مراکز با یکدیگر داد و ستد داشته‌اند.

از تمدن سند ابزارها، ظرف‌ها، آثار هنری، مجسمه‌ها و زیورآلاتی کشف شده است که بیانگر شکوفایی صنعت و هنر است.

از تمدن سند لوح‌ها و نوشته‌هایی به دست آمده است که تاکنون رمزگشایی و خوانده نشده‌اند؛ از این رو دربارهٔ اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی تمدن سند چیزی نمی‌دانیم.

مهاجرت آریاییان به هند

در حدود ۱۵۰۰ ق.م و در زمانی که تمدن سند رو به انحطاط نهاده بود، دسته‌هایی از اقوام آریایی از سمت شمال غرب وارد هند شدند.

آریایی‌ها: ۱ مردمانی جنگجو بودند. ۲ دارای اسب و ارابه بودند. ۳ به تدریج به بخش‌های شمالی هند مسلط شدند. ۴ قدرت و نفوذ خود را تا نواحی مرکز آن کشور گسترش دادند.

نواحی استوایی و مرطوب جنوب هند: زیر سلطهٔ مهاجران آریایی در نیامد. قومی تیره پوست موسوم به دراویدی‌ها تا قرن‌ها در آن جا به زندگی مستقل خود ادامه دادند.

دین

آریاییان هند مانند سایر اقوام هند و اروپایی، خدایان گوناگونی را به عنوان یکی از مظاهر طبیعت مانند آسمان، ماه، خورشید، باد و آتش می‌پرستیدند و هم‌چنین به خدای غیر مادی و مافوق طبیعت نیز عقیده داشتند.

به زبان سانسکریت (زبان مهاجران آریایی هند)

مهم‌ترین اثر به جا مانده دربارهٔ عقاید آریاییان هند و وداها

کهن‌ترین بخش آن: ریگ‌ودا

آیین برهمنی: ۱ آیین پیچیده‌ای که بعد از ورود آریایی‌ها به هند پدید آمد. ۲ به خدایان متعدد که در وداها ستایش شده بود باور داشت. ۳ آداب و مناسک دشواری را بر پیروان خود تحمیل می‌کرد. ۴ قربانی کردن از رسوم سخت و پیچیدهٔ آن بود.

وظایف برهمن‌ها: ۱ حفظ سرودهای وداها از گزند فراموشی ۲ تعلیم آموزه‌های دینی ۳ اجرای آداب مذهبی

برهمن‌ها به واسطهٔ مقام و موقعیت مذهبی خویش، قدرت و ثروت فراوانی کسب کرده و کاست یا طبقهٔ ممتاز را تشکیل داده بودند.

مناسک طاقت‌فرسای آیین برهمنی به تدریج موجب روی گردانی برخی از پیروان آن شد و زمینیه را برای شکل‌گیری و رواج آیین و اندیشه‌های دیگر در هند فراهم آورد؛ مانند آیین بودایی

آیین بودایی: مهم‌ترین آیینی که در برابر باورهای آمیخته با خرافات و رسوم آیین برهمنی ظهور کرد و تا چندین قرن حیات فکری و فرهنگی هند باستان را تحت تأثیر خود قرار داد.

چهار حقیقت عالی که بودا از آن سخن به میان آورد:

- ۱ زندگی سراسر رنج و درد بی‌پایان است.
- ۲ سرچشمهٔ این درد آرزو و خواستن است.
- ۳ تنها با رسیدن به نیروانا می‌توان بر آرزو و خواستن غلبه کرد.
- ۴ از هشت راه مقدس می‌توان به نیروانا رسید.

معبد بودایی ماهابادی در استان بیهار هند، به اعتقاد بوداییان، بودا در همین مکان و در زیر درخت مقدس به روشنایی رسید.

پیکرهٔ بودا در سارنات هند

هشت راه مقدس برای رسیدن به نیروانا: صداقت‌ورزی در ایمان / نیت / گفتار / کردار / زندگانی / کوشش / پندار / مراقبه

تعالیم بودا با وجود مخالفت و دشمنی برهمنان در هند رواج پیدا کرد و از آن جا به مناطق دیگر آسیا از جمله تبت و چین راه یافت.